

STATE SCHOOL OF HYGIENE AS A DEPARTMENT OF EDUCATION IN THE NATIONAL INSTITUTE OF HYGIENE IN WARSAW

PAŃSTWOWA SZKOŁA HIGIENY JAKO DZIAŁ NAUCZANIA W PAŃSTWOWYM ZAKŁADZIE HIGIENY W WARSZAWIE*

Kazimiera Ćwiek-Ludwicka

National Institute of Public Health - National Institute of Hygiene, 24 Chocimska str., 00-791 Warsaw, Poland

ABSTRACT

The article presents the history of the establishment of the State School of Hygiene (PSH) in Poland after the First World War. The difficulties faced by the public health service in a country destroyed by war and created after the reunification of the lands, which for over 150 years remained under the control of three powers, were pointed out. It discusses how the foundations of modern teaching in the field of public health were created in the National Institute of Hygiene (PZH) in Warsaw, an institution to which the Ministry of Public Health entrusted tasks related to health education in the country. The State School of Hygiene was built by the Polish Government with a significant financial contribution from the *John Davison Rockefeller* Foundation. The official opening ceremony took place on 20 April 1926. The State School of Hygiene in Warsaw was the first such school in Europe. It educated professional staff for the health service in Poland, especially sanitary physicians, sanitary inspectors, nurses and staff to work in health offices. The importance and scope of influence of the State School of Hygiene as the Department of Education in the National Institute of Hygiene was constantly increasing, as evidenced by the number of students (about 800 per year) participating in courses, especially in the first years after its establishment. By the end of 1935, 6,389 students had completed the courses, including 1,900 physicians. Apart from the teaching activities, the State School of Hygiene also carried out research work. The State School of Hygiene was supported by the Rockefeller Foundation, which funded scholarships for the employees of the National Institute of Hygiene at university centers in the USA.

Key words: *State School of Hygiene (PSH), National Institute of Hygiene (PZH), public health service, education, Rockefeller Foundation, Poland*

STRESZCZENIE

W artykule przedstawiono historię utworzenia Państwowej Szkoły Higieny (PSH) w Polsce po I Wojnie Światowej. Wskazano na trudności, z jakimi borykała się publiczna służba zdrowia w kraju, wyniszczonym wojną i powstałym po zjednoczeniu ziem, które przez ponad 150 lat pozostawały pod zaborem trzech mocarstw. Omówiono jak powstawały podstawy nowoczesnego nauczania w dziedzinie zdrowia publicznego w Państwowym Zakładzie Higieny (PZH) w Warszawie, instytucji, której Ministerstwo Zdrowia Publicznego powierzyło zadania związane z edukacją zdrowotną w kraju. Państwowa Szkoła Higieny wybudowana została przez Rząd Polski z wydatną pomocą finansową Fundacji *Johna Davisona Rockefellera*. Uroczyste jej otwarcie odbyło się 20 kwietnia 1926 r. Państwowa Szkoła Higieny w Warszawie była pierwszą tego typu szkołą higieny w Europie. Kształciła personel fachowy dla służby zdrowia w kraju, a w szczególności lekarzy sanitarnych, inspektorów sanitarnych, pielęgniarki i personel do pracy w urzędach zdrowia. Znaczenie i zakres oddziaływania Państwowej Szkoły Higieny jako Działu Nauczania w Państwowym Zakładzie Higieny, stale wzrastał, o czym świadczyła liczba studentów (około 800 rocznie) uczestniczących w kursach, zwłaszcza w pierwszych latach po jej utworzeniu. Do końca 1935 r. kursy ukończyło 6389 słuchaczy, w tym 1900 lekarzy. Niezależnie od działalności dydaktycznej w Państwowej Szkole Higieny wykonywane były także prace badawcze. Państwową Szkołę Higieny wspierała Fundacja Rockefellera fundując stypendia naukowe pracownikom Państwowego Zakładu Higieny w ośrodkach uniwersyteckich w USA.

Słowa kluczowe: *Państwowa Szkoła Higieny, PSH, Państwowy Zakład Higieny, PZH, szkolenia, publiczna służba zdrowia, Fundacja Rockefellera, Polska*

Corresponding author: Kazimiera Ćwiek-Ludwicka, Narodowy Instytut Zdrowia Publicznego-Państwowy Zakład Higieny, ul. Chocimska 24, 00-791 Warszawa, tel. +48 22 5421 266, e-mail: cwludwicka@pzh.gov.pl

*Artykuł jest także opublikowany w wersji angielskiej. Cytowanie: Rocz Panstw Zakł Hig 2019;70(4):423-429

© Copyright by the National Institute of Public Health - National Institute of Hygiene

WPROWADZENIE

W początkowym okresie odrodzonej Polski, po I Wojnie Światowej, jednym z najbardziej dotkliwych niedoborów był brak kadry w publicznej służbie zdrowia. Wynikało to nie tylko z braku lekarzy, farmaceutów i personelu sanitarnego, ale również ze zróżnicowanego poziomu wykształcenia tych pracowników, pochodzących z trzech różnych zaborów i złego stanu sanitarnego kraju.

W tamtym czasie, Państwowy Zakład Higieny (PZH) w Warszawie, powołany w 1918 roku, był najważniejszą instytucją w Polsce, której Ministerstwo Zdrowia Publicznego powierzyło zadania związane z edukacją zdrowotną w kraju, w tym kształcenie personelu lekarskiego i pomocniczego służby zdrowia [3, 5]. Z tego względu konieczne było utworzenie w Polsce szkoły higieny, która miała odpowiadać za wyszkolenie teoretyczne i praktyczne w zakresie zdrowia publicznego [5]. Już wtedy doskonale zdawano sobie sprawę z tego, że za zdrowie społeczeństwa odpowiada nie tylko jakość leczenia, ale przede wszystkim profilaktyka zdrowotna wspomagana edukacją i upowszechnianiem wiedzy na terenie całego kraju.

POCZĄTKI PAŃSTWOWEJ SZKOŁY HIGIENY

Wychodząc naprzeciw tym potrzebom Rada Ministrów podjęła uchwałę z 19 czerwca 1922 r. o utworzeniu Państwowej Szkoły Higieny (PSH) jako nowego działu w Państwowym Zakładzie Higieny [6]. Powstaje Międzyministerialny Komitet Budowy Szkoły, który już we wrześniu 1922 r. rozpoczął prace związane z budową. Było to możliwe dzięki zawarciu 10 lipca 1922 r. porozumienia między Ministerstwem Zdrowia Publicznego a Fundacją *J. D. Rockefellera*, na mocy którego Fundacja wyasygnowała 292 500 dolarów na budowę PSH. Jednak kwota ta okazała się niewystarczająca i Rząd Polski ze swej strony przeznaczył jeszcze 500 000 złotych (oprócz placu) na wykończenie Szkoły i jej urządzenie. Jednocześnie zobowiązał się do całkowitego utrzymywania Szkoły [3].

Szkoła miała kształcić personel fachowy dla służby zdrowia, w szczególności zaś lekarzy sanitarnych, inspektorów sanitarnych, pielęgniarki oraz personel biurowy przeznaczony do pracy w powiatowych urzędach zdrowia.

Budynek Szkoły, według projektu architekta *Czesława Przybylskiego*, miał być ukończony w 1924 r. W tym czasie dyrektorem Państwowego Zakładu Higieny był dr *Ludwik Rajchman*, zajmujący to stanowisko w latach 1918-1930.

Ówczesne władze Polski doskonale rozumiały jak wielkie znaczenie dla prawidłowego rozwoju społeczeństwa i funkcjonowania państwa będzie miało powstanie takiego ośrodka szkoleniowego, który w zamierzeniach miał promieniować wiedzą na całą Polskę [6].

W tym czasie Państwowy Zakład Higieny był jedyną instytucją w Polsce, która mogła sprostać zadaniom nakładanym na Państwową Szkołę Higieny.

Utworzenie Państwowej Szkoły Higieny jako działu nauczania w PZH umożliwiło wykorzystanie wielu wybitnych naukowców do prowadzenia działalności edukacyjnej. Dzięki temu słuchacze Szkoły Higieny mogli czerpać wiedzę od najwybitniejszych specjalistów, zwykle łączących pasję badawczą z praktyką w zakresie bakteriologii, immunologii, epidemiologii, bezpieczeństwa żywności, prawidłowego żywienia, a także higieny.

Państwowa Szkoła Higieny rozpoczęła działalność już na dwa lata przed jej oficjalnym, uroczystym otwarciem, które nastąpiło 20 kwietnia 1926 roku [7].

W 1926 r. w skład Państwowej Szkoły Higieny, której dyrektorem był dr *Witold Chodźko*, wchodziły następujące Oddziały [6]:

- Biochemii – kierownik dr *Kazimierz Funk*
- Epidemiologii i Statystyki – kierownik dr *Marcin Kacprzak*
- Techniki Sanitarnej – kierownik inż. *Aleksander Szniolis*
- Higieny Pracy – kierownik dr *Brunon Nowakowski*
- Higieny Społecznej – kierownik dr *Jerzy Lubczyński*
- oraz Muzeum Higieny.

Do PSH należała także posiadłość Amelin z Ośrodkiem Zdrowia (Health Center) i Bursa. Niektóre z tych oddziałów funkcjonowały już wcześniej w Państwowym Zakładzie Higieny [1].

Warto podkreślić, że Państwowa Szkoła Higieny w PZH była pierwszą tego typu szkołą higieny w Europie. Podobne szkoły higieny otwarto wkrótce w Zagrzebiu i w Budapeszcie [2]. Uznano wówczas, że program szkół higieny musi być tworzony w wyniku współpracy międzynarodowej z udziałem zarówno profesorów zajmujących się dydaktyką, jak i urzędników sanitarnych znających aktualne potrzeby w zakresie higieny.

Uroczyste otwarcie Państwowej Szkoły Higieny stało się okazją do zorganizowania w Warszawie posiedzenia Sekcji Higieny Ligi Narodów, której dyrektorem był dr *Ludwik Rajchman*. Wzięli w nim udział członkowie Sekcji - przedstawiciele wyższych uczelni i administracji państwowych z Berlina, Budapesztu, Lizbony, Londynu, Paryża, Warszawy i Zagrzebia. W uroczystości otwarcia uczestniczył ówczesny Prezes Rady Ministrów – *Aleksander Skrzyński*. Dyrektor Państwowej Szkoły Higieny – *Witold Chodźko* wygłosił wykład przedstawiając program nauczania tej Szkoły. *Wiktor Chodźko* został później zaproszony do wygłoszenia wykładu z okazji otwarcia Szkoły Higieny w Budapeszcie [2, 7].

ORGANIZACJA PAŃSTWOWEJ SZKOŁY HIGIENY

Państwowy Zakład Higieny mieścił się w kompleksie budynków przy ul. Chocimskiej 24 w Warszawie. Państwowa Szkoła Higieny zajmowała oddzielny, czteropiętrowy budynek usytuowany od frontu ulicy Chocimskiej.

Na parterze budynku mieściły się biura PSH, biblioteka, czytelnia i sala do ćwiczeń bakteriologicznych na 50 osób. Ważną rolę odgrywało także Muzeum Higieny. Zajmowało ono znaczną część pierwszego piętra, w pozostałej części mieściła się Pracownia Higieny Pracy. Muzeum miało charakter stałej ekspozycji i zajmowało ważne miejsce w procesie edukacji i szerzenia wiedzy na temat epidemiologii chorób zakaźnych i higieny publicznej. W Muzeum były działy poświęcone higienie żywienia, higienie wsi i inżynierii sanitarnej. Był także dział „Zdrowie i Choroba”, gdzie na przykładach wyjaśniano na czym polegają epidemie, jakie są warunki ich szerzenia, na czym polega odporność i w jaki sposób warunki zewnętrzne mogą wpływać na podatność organizmu na choroby. Muzeum odwiedzało ponad 5000 osób rocznie [3].

Na drugim piętrze Państwowej Szkoły Higieny mieściły się sale wykładowe (mała i duża), sala seminaryjna i pokoje do pracy dla fachowego personelu. Trzecie piętro zajmował Oddział Biochemii. Znajdowały się tam pomieszczenia do ćwiczeń chemicznych oraz osobne pomieszczenia dla asystentów i pracowników naukowych. Niezależnie od tego w budynku było również pomieszczenie dla zwierząt doświadczalnych. Czwarte piętro przeznaczono na mieszkania dla pracowników PSH [6].

Posiadłość Amelin przy ul. Puławskiej 91 w Warszawie stanowiła instytucję pomocniczą dla Państwowej Szkoły Higieny. Posesja Amelin została zakupiona przez Rząd w 1922 r. dzięki zapomogdzie amerykańskiego „*Joint Distribution Committee*”. W dwóch stojących tam budynkach była bursa PSH, której pokoje mogły pomieścić 50 słuchaczy Szkoły. Kolejne dwa budynki zajmował tzw. Ośrodek Zdrowia (*Health Center*), z wieloma przychodniami, służący jako zaplecze dydaktyczne dla słuchaczy Szkoły. Był też budynek, w którym umieszczono urządzenia dezynfekcyjne i dezynsekcyjne wykorzystywane do ćwiczeń praktycznych [3]. Ośrodek Zdrowia w Amelinie posiadał przychodnię przeciwgruźliczą wraz z sanatorium dziennym dla dzieci, przychodnię przeciwweneryczną, stację opieki nad matką i dzieckiem, stację mleczną, przychodnię przeciwjagliczą, przychodnię higieny psychicznej, przychodnię przeciwalkoholową i gabinet dentystryczny [6, 7]. Lekarze w przychodniach, poza leczeniem i szerzeniem wiedzy sanitarnej wśród ludności zdobywali doświadczenia praktyczne i zapoznawali się z wieloma zagadnieniami medycyny społecznej.

Znaczącym krokiem było przekazanie do dyspozycji PSH stacji doświadczalnej na Kaskadzie¹ do ba-

dania sposobów oczyszczania ścieków. Umożliwiło to prowadzenie zajęć praktycznych w tym ważnym obszarze inżynierii sanitarnej. Niezależnie od szkoleń, dostęp do stacji doświadczalnej na Kaskadzie umożliwił zbadanie stopnia zanieczyszczenia rzeki Wisły oraz ścieków w Warszawie. Prowadzono też badania skuteczności chlorowania wody do picia [7].

Znaczenie i zasięg oddziaływania Państwowej Szkoły Higieny stale wzrastały, na co wskazuje liczba słuchaczy uczestniczących w prowadzonych kursach. Liczbę słuchaczy w pierwszych latach po utworzeniu Szkoły Higieny przedstawiono w Tabeli 1.

Tabela 1. Liczba słuchaczy kursów organizowanych w Państwowej Szkole Higieny w PZH w pierwszych latach po jej utworzeniu [7]

Lata	1924	1925	1926	1927
Liczba słuchaczy	76	258	478	806

DZIAŁALNOŚĆ DYDAKTYCZNA I BADAWCZA

Państwowy Zakład Higieny był wówczas jedyną instytucją badawczo-naukową na terenie Polski, która zajmowała się szkoleniem lekarzy higienistów i personelu pomocniczego [3], a działająca w nim Państwowa Szkoła Higieny prowadziła kursy zasadnicze skierowane do określonych grup pracowników (np. lekarzy kandydujących na stanowiska w publicznej służbie zdrowia czy kontrolerów sanitarnych) i kursy informacyjne, o bardziej ogólnym charakterze.

Zakres szkoleń zgodny był z wymaganiami ustawy o państwowej służbie cywilnej, zgodnie z którą każdy lekarz powiatowy powinien odbyć roczne szkolenie (zakończony zdaniem egzaminem państwowym) w zakresie epidemiologii, statystyki lekarskiej, higieny społecznej, administracji sanitarnej, prawodawstwa sanitarnego i medycyny sądowej. Każdy uczestnik kursu przez 6 miesięcy zdobywał wiedzę teoretyczną w Państwowej Szkole Higieny, a przez pozostałą część (3 miesiące) dziewięciomiesięcznego szkolenia odbywał praktykę w ośrodkach zdrowia i urzędach administracji sanitarnej.

Przepisy dotyczące obowiązkowych studiów w Państwowej Szkole Higieny obejmowały wyłącznie lekarzy powiatowych z pominięciem lekarzy miejskich. Jednak wysoki poziom absolwentów Państwowej Szkoły Higieny spowodował, że zatrudniani oni byli na stanowiskach higienistów również w miastach [3].

W Państwowej Szkole Higieny organizowano też szkolenia dla pomocniczego personelu medycznego, w tym dla kontrolerów sanitarnych. Stanowili oni przyszłe kadry w utworzonych po II Wojnie Światowej wojewódzkich stacjach sanitarno-epidemiologicznych.

¹ Park Kaskada – u zbiegu ul. Kolektorskiej z ul. Trósznińskiego. W latach 1913-1915 powstała tu Stacja Doświadczalna Oczyszczania Ścieków, zaprojektowana przez Rafała Gomolińskiego przy istniejącym od lat 80. XIX wieku głównym kolektorze ściekowym miasta. Prace nad budową stacji, przerwane podczas I Wojny Światowej, wznowiono w 1927 roku. Oficjalny adres instytutu brzmiał Marymoncka 16, prowadzono tutaj badania w zakresie metod oczyszczania ścieków, obok stacji, na kolektorze, znajdował się również akwedukt nad rzeczką Rudawką. https://warszawa.wikia.org/wiki/Miejsce_pami%C4%99ci_w_Parku_Kaskada

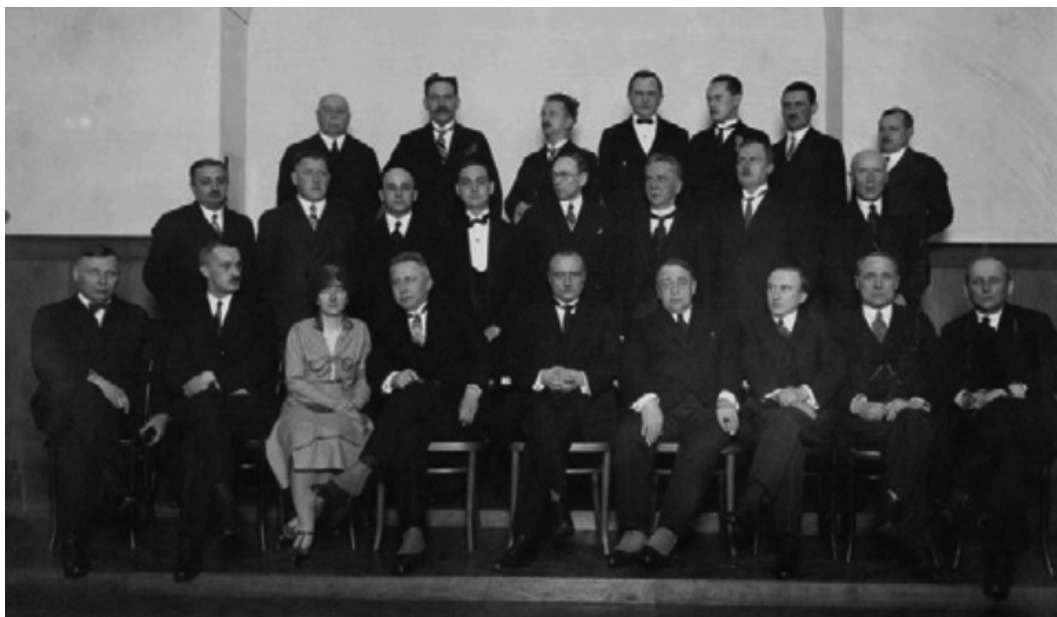

Figure 1. Kurs dla Lekarzy Powiatowych w 1929 r.

W pierwszym rzędzie od lewej siedzą: prof. *Ludwik Hirszfeld* (pierwszy) – dyrektor Państwowego Zakładu Higieny, dr *Witold Chodźko* (szósty od lewej) – dyrektor Państwowej Szkoły Higieny. (Zdjęcie ze zbiorów PZH)

Zasadniczym celem tych szkoleń była poprawa stanu sanitarnego kraju i przekazanie odpowiedniej wiedzy i umiejętności w zakresie higieny środowiska, nadzoru nad produktami spożywczymi, ujęciami wody i, co wówczas było niezmiernie ważne, dezynfekcją mieszkań osób, u których wystąpiła choroba zakaźna.

Państwowa Szkoła Higieny kształciła personel służby zdrowia i prowadziła wiele innych szkoleń i kursów z własnej inicjatywy lub zleczonych przez władze, np.:

- 1) Szkolenie i doksztalcanie państwowego personelu sanitarnego, z inicjatywy Generalnej Dyrekcji Służby Zdrowia i samej Państwowej Szkoły Higieny. W 1924 r. przeszkolono 76 słuchaczy, a w 1925 r. 83 słuchaczy;
- 2) Kursy prowadzone przez urzędy państwowe w porozumieniu z Państwową Szkołą Higieny. Celem tych kursów było szkolenie personelu w zakresie higieny publicznej. W 1925 r. przeszkolono 95 słuchaczy;
- 3) Wykłady, odczyty i kursy prowadzone przez organizacje naukowe i stowarzyszenia społeczne z udziałem pracowników PSH w celu nauczania i propagowania higieny i medycyny zapobiegawczej wśród różnych grup społeczeństwa. W 1925 r. przeszkolono 80 słuchaczy oraz wygłoszono 32 odczyty [6].

Słuchacze kursów na czas trwania szkolenia zajmowali pomieszczenia w bursie Państwowej Szkoły Higieny w Amelinie, gdzie za umiarkowaną opłatą otrzymywali również całodzienne wyżywienie [6].

Państwową Szkołę Higieny w latach kryzysu gospodarczego (1932-1933) wspierała finansowo Fundacja Rockefellera. Ufundowała ona także stypendia naukowe pracownikom Państwowego Zakładu Higieny

umożliwiając im odbycie szkolenia w naukowych ośrodkach uniwersyteckich w USA (International Health Division, *John Hopkins University* w Baltimore i *Cambridge University* w Bostonie).

Stypendyści Fundacji *J. D. Rockefellera* z Państwowego Zakładu Higieny dla uczczenia wielkich zasług *Johna Davisona Rockefellera* ufundowali pamiątkową tablicę. Odślonięcie tablicy podpisanej: „*Rockefellerczycy Polskiej Służby Zdrowia*” odbyło się w dniu 6 stycznia 1938 r. w holu Państwowej Szkoły Higieny. Tablica ta zaginęła w czasie okupacji niemieckiej podczas II Wojny Światowej. Istnieje jedynie jej fotografia. Zachowała się natomiast tablica upamiętniająca założenie Państwowej Szkoły Higieny, która umieszczona jest obok wejścia do auli w Państwowym Zakładzie Higieny. Na fotografii (Ryc. 2) tablica upamiętniająca założenie PSH widoczna jest na pierwszym planie, a w tle widać zaginioną tablicę pamiątkową ufundowaną przez stypendystów Fundacji Rockefellera.

W 1935 r. Państwowa Szkoła Higieny jako Dział Nauczania, po zmianach organizacyjnych, jakie zaszły w Państwowym Zakładzie Higieny, rozrosła się i ostatecznie składała się z następujących Oddziałów [3]:

- Statystyki, Higieny Społecznej i Epidemiologii
- Higieny Pracy
- Higieny Żywienia i Biochemii
- Kontroli Organopreparatów
- Inżynierii (Administracji) Sanitarnej
- Instytutu Higieny Psychiczej
- Muzeum Higieny
- Biblioteki
- Bursy Szkoły Higieny (w Amelinie)

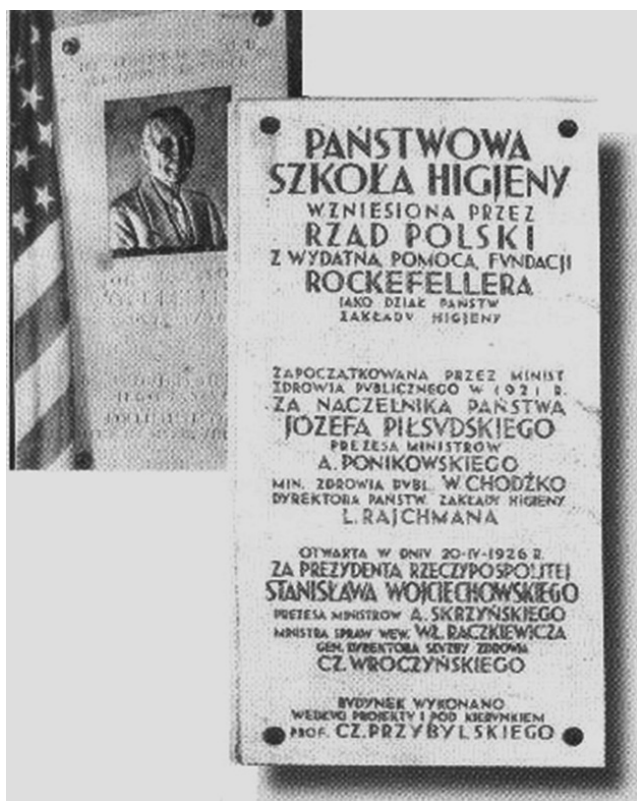

Figure 2. Tablica upamiętniająca utworzenie Państwowej Szkoły Higieny w Warszawie wzniesionej przez Rząd Polski z wydatną pomocą finansową Fundacji *J. D. Rockefellera*

W tle zaginiona tablica pamiątkowa ufundowana przez studentów Fundacji Rokefellera.

Niezależnie od działalności dydaktycznej w 1938 r., w Państwowej Szkole Higieny były wykonywane następujące prace badawcze [3]:

Oddział Statystyki, Higieny Społecznej i Epidemiologii prowadził prace badawcze z zakresu higieny wsi, organizacji powszechnej opieki lekarskiej i chorób zakaźnych oraz zagadnień ludnościowych. Te ostatnie, prowadzone wspólnie z Polskim Instytutem Badań Zagadnień Ludnościowych, pozwoliły wykazać, że w rzeczywistości umieralność niemowląt na terenie województw wschodnich była znacznie wyższa niż wykazywały to oficjalne statystyki. W wyniku tych badań opublikowano 23 prace.

Oddział Higieny Pracy wykonywał badania terenowe i laboratoryjne. Opracował metodyki oznaczania ołowiu we krwi, moczu i w kale pracowników fizycznych; metodyki i oznaczania benzenu, siarkowodoru, dwutlenku siarki, dwusiarczku węgla i węglowodorów chlorowanych w powietrzu. Wykonywał badania nad zapyleniem i jonizacją powietrza w komorze wentylacyjnej, a także rozpoczął badania okularów ochronnych i masek przeciwpyłowych. Prowadził też nowoczesne badania terenowe w fabrykach dotyczące znaczenia czynnego od-poczynku u kobiet wykonujących prace fizyczne. Z tego zakresu opublikowano 5 prac.

Oddział Higieny Żywnienia i Biochemii zajmował się m.in. badaniem wartości biologicznej białek zbóż i warzyw, badaniem wpływu przechowywania na zawartość witaminy C w żurawinach, wpływem alkoholu na funkcję nadnerczy, badaniem wartości biologicznej preparatów witaminowych. Opublikowano w tym zakresie 10 prac.

Oddział Kontroli Organopreparatów przeprowadził badania farmakologiczne i biologiczne 415 preparatów hormonalnych i witaminowych znajdujących się na rynku polskim. Wykonywał również liczne badania naukowe w zakresie endokrynologii (np. zawartości jodu pochodzącego z tyroksyny w preparatach z tarczycy), farmakologii i nauki o witaminach, z uwzględnieniem mechanizmów ich działania, wzorcowania preparatów witaminy E, zawartości witaminy B₁ w preparatach z drożdży. Od 1935 roku wykonywane były próby ciążowe w moczu. Opublikowano 4 prace.

Oddział Administracji Sanitarnej zajmował się retrospektywnym badaniem przebiegu odry za okres kilkudziesięciu lat, określając charakterystykę i czynniki wpływające na przebieg epidemii. Badano też rezultaty szczepień przeciwbłoniczych w latach 1935-1938, wskaźniki zdrowotne w Centralnym Okręgu Przemysłowym. Oddział przeprowadzał także badania ankietowe dotyczące rozwoju i pielęgnowania niemowląt i organizował konkursy pielęgniarstwa dla matek. Drukiem ogłoszono 3 prace.

Usytuowanie zakładów merytorycznych w strukturze Państwowej Szkoły Higieny, których pracownicy naukowcy mieli obowiązek, poza dydaktyką, prowadzenia prac naukowych i publikacji ich wyników było rozwiązaniem zapewniającym najwyższy, możliwy w danych warunkach, poziom kształcenia. Bezpośredni kontakt uczestników kursów i wykładowców pozwalał wykładowcom poznać bieżące problemy ochrony zdrowia w terenie, a słuchaczom umożliwiał dostęp do najnowszych osiągnięć naukowych.

W strukturze Państwowej Szkoły Higieny od 1935 r. włączono również Instytut Higieny Psychiczej [9]. Jego zadaniem było scentralizowanie prac naukowo-badawczych, normatywnych, nauczanie i szerzenie wiedzy w zakresie higieny psychicznej, a przede wszystkim zorganizowanie i prowadzenie placówek klinicznych w tym obszarze, które mogłyby służyć jako wzorcowe w tworzącej się państwowej służbie zdrowia.

W ramach tych działań uruchomiono 5 przychodni dla dzieci i młodzieży. W 1937 r. frekwencja w ambulatoriach dla dzieci wyniosła 1839, a liczba wizyt w przychodni dla dorosłych - 302. Niezależnie od opieki ambulatoryjnej Instytut Higieny Psychicznej organizował za pośrednictwem Wydziału Opieki Społecznej umieszczanie dzieci z zaburzeniami psychicznymi w rodzinach zastępczych na wsi i organizował kursy dla pielęgniarek społecznych i wychowawczyń oraz wykłady dla rodziców [3, 10].

Do końca 1935 r. Państwowa Szkoła Higieny zorganizowała łącznie 122 kursy kształcąc na nich 6389 słuchaczy, w tym 1900 lekarzy. Do końca 1938 r. kursy ukończyło 8614 słuchaczy. Rocznie w kursach uczestniczyło około 800 słuchaczy [4, 8, 11]. Tematyka kursów była bardzo zróżnicowana i obejmowała szeroki zakres medycyny społecznej. Kursy zorganizowane w 1935 r. obejmowały następujące zagadnienia [8]:

- Kurs higieny publicznej dla lekarzy kandydatów na stanowiska w publicznej służbie zdrowia
- Kurs dla kontrolerów sanitarnych
- Kurs trachomatologii dla lekarzy
- Kurs instrukcyjny dla lekarzy Ośrodków Zdrowia
- Kurs przeszkolenia higienicznego dla nauczycieli szkół powszechnych
- Kurs ratownictwa sportowego
- Kurs alkoholologii
- Kurs eugeniki i poradnictwa przedślubnego dla lekarzy
- Kurs informacyjny z dziedziny higieny szkolnej dla nauczycieli szkół powszechnych
- Kurs dla medyków obozów przysposobienia przemysłowego

Niektóre z tych kursów były powtarzane w kolejnych latach, dochodziły jednak nowe zagadnienia i tak w latach 1937-1938 obok kursów wymienionych powyżej doszły jeszcze dodatkowe [10, 11]:

- Kurs mikrobiologii lekarskiej dla podchorążych sanitarnych rezerwy
- Kurs 3-miesięczny z zakresu higieny psychicznej dla pielęgniarek i wychowawczyń
- Kurs teoretyczny i praktyczny z dziedziny nauki o grupach krwi dla lekarzy rezerwy
- Kurs z dziedziny zagadnień ludnościowych
- Kurs zapobiegania chorobom wenerycznym oraz ich rozpoznawania i leczenia dla lekarzy Ubezpieczeń Społecznych
- Kurs dla lekarzy ośrodków zdrowia.

DZIAŁALNOŚĆ SZKOŁY HIGIENY PO II WOJNIE ŚWIATOWEJ

W 1946 r. po II Wojnie Światowej Państwowa Szkoła Higieny wznowiła działalność dydaktyczną i zajęła się szkoleniem kadr społecznej służby zdrowia, które miały podjąć nowe zadania w zakresie poprawy i ochrony zdrowia społeczeństwa [2, 4]. Jednak sytuacja powojenna dla Państwowej Szkoły Higieny była niepomyślna. Gmach PSH w zrujnowanej po wojnie Warszawie został tymczasowo zajęty przez Ministerstwo Zdrowia. PSH dysponowała wtedy zaledwie dwoma salami, w których odbywały się wykłady i ćwiczenia. Dla słuchaczy została udostępniona bursa (Amelin). W listopadzie 1946 r. Ministerstwo Zdrowia wprawdzie opuściło zajmowane pomieszczenia

Szkoły Higieny, ale część pomieszczeń przekazało Zarządowi Polskich Uzdrowisk. Parter częściowo pozostawał zajęty przez Lekarski Instytut Naukowo-Wydawniczy i inne instytucje.

Państwowa Szkoła Higieny sprawowała także patronat nad wydawanymi w 1946 r. w Państwowym Zakładzie Higieny czasopismami „Zdrowie Publiczne”, „Medycyna Doświadczalna i Społeczna” i „Na Straży Zdrowia”.

PSH organizowała szkolenia nie tylko w Warszawie, ale również w czterech ośrodkach na terenie filii PZH w Gdańsku, Łodzi, Poznaniu i Wrocławiu [12].

W 1952 r. zadania Państwowej Szkoły Higieny przejęło Studium Sanitarно-Higieniczne utworzone w Akademii Medycznej w Warszawie. W Państwowym Zakładzie Higieny pozostawiono szkolenia poddyplomowe [4].

Zasadniczym celem działalności edukacyjnej stało się wyszkolenie pracowników publicznej służby zdrowia, którzy mogliby uzupełnić brak lekarzy administratorów służby zdrowia (lekarzy miejskich i powiatowych, przemysłowych, kontrolerów sanitarnych oraz innego personelu opieki zdrowotnej). W Warszawie odbywały się kursy dla lekarzy, w Krakowie, gdzie dotkliwie odczuwało się brak personelu laboratoryjnego, zorganizowano kurs dla asystentów technicznych, a w Łodzi szkolenie dla dezynfektorów. Kursy odbywały się także w Płocku, Pruszkowie, Garwolinie, Witkowicach, Bydgoszczy, Wieluniu, Suwałkach, Lublinie, Wrocławiu, Gdańsku i Koninie. Brak podręczników, niezbędnych w procesie edukacji, uzupełniano własnymi wydawnictwami PZH [13].

Tradycja własnych wydawnictw, służących podnoszeniu umiejętności pracowników stacji sanitarno-epidemiologicznych zachowała się w Państwowym Zakładzie Higieny. Wydawane one były w miarę potrzeb w postaci Wydawnictw Metodycznych Państwowego Zakładu Higieny i przeznaczone do użytku stacji sanitarno-epidemiologicznych. Działalność ta wynikała ze statutowego obowiązku sprawowania przez Państwowego Zakładu Higieny merytorycznego nadzoru nad działalnością laboratoryjną stacji sanitarno-epidemiologicznych.

PIŚMIENNICTWO

1. *Ćwiek-Ludwicka K., Gromulska M.*: Development of food and nutrition sciences in the 100-year history of the National Institute of Hygiene in Poland. *Przegl. Epidemiol* 2018;72 (4):537-547 (in Polish).
2. *Gromulska M.*: Państwowa Szkoła Higieny. *Przegl. Epidemiol* 1993, XVII, 3, 183-185.
3. Ministerstwo Opieki Społecznej 1939. Dwadzieścia lat publicznej służby zdrowia w Polsce odrodzonej. 1918-1938. Ministerstwo Opieki Społecznej, Warszawa 1939.
4. *Naruszewicz-Lesiuk D.*: Rola Państwowego Zakładu Higieny w perspektywie historycznej. *Przegl. Epidemiol* 2008; 62: 687-695.

5. Sprawozdanie PZH 1924. Sprawozdanie z działalności za lata 1919 - 1923. Państwowy Zakład Higieny, Warszawa 1924. Biblioteka Naukowa PZH.
6. Sprawozdanie PZH 1926. Sprawozdanie z działalności za rok 1924 i 1925. Państwowy Zakład Higieny, Warszawa 1926. Biblioteka Naukowa PZH.
7. Sprawozdanie PZH 1929. Sprawozdanie z działalności Państwowego Zakładu Higieny 1926-1927, Warszawa 1929. Biblioteka Naukowa PZH
8. Sprawozdanie PZH 1936. Sprawozdanie z działalności Państwowego Zakładu Higieny za rok 1935, Warszawa 1936. Biblioteka Naukowa PZH
9. Sprawozdanie PZH 1937. Sprawozdanie o stanie zdrowotnym Rzeczypospolitej Polskiej oraz działalności władz i instytucji zdrowi publicznego w latach 1934-1935. Państwowy Zakład Higieny, Warszawa 1937. Biblioteka Naukowa PZH
10. Sprawozdanie PZH 1938. Sprawozdanie z działalności Państwowego Zakładu Higieny za rok 1937, Warszawa 1938. Biblioteka Naukowa PZH
11. Sprawozdanie PZH 1939. Sprawozdanie z działalności Państwowego Zakładu Higieny za rok 1938, Warszawa 1939. Biblioteka Naukowa PZH
12. Sprawozdanie PZH 1949. Sprawozdanie z działalności Państwowego Zakładu Higieny za rok 1948, Warszawa 1949. Biblioteka Naukowa PZH
13. *Więckowska E.*: Państwowy Zakład Higieny w Warszawie w latach 1918-1954; organizacja, cele, zadania. *Medycyna Nowożytna. Studia nad Kulturą Medyczną.* 2001;8(2):131-152.

Received: 12.11.2019

Accepted: 02.12.2019